

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.11.97>

УДК 336.7

С. А. Шимків,

к. е. н, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9770-1222>

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В УКРАЇНІ: КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ТА ВИКЛИКИ

S. Shymkiv,

PhD, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,

Kiev Cooperative Institute of Business and Law

FINANCIAL MONITORING IN UKRAINE: KEY TRENDS AND CHALLENGES

У статті розглянуто ключові тренди та актуальні виклики, що постають перед системою фінансового моніторингу в Україні. Визначено, що процеси глобальної діджиталізації та розвиток ринку віртуальних активів значно прискорюють рух капіталів, що вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу негайної адаптації та впровадження новітніх технологічних рішень.

Проаналізовано вплив повномасштабної військової агресії Російської Федерації на діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу..

Акцентовано увагу на розширенні їх завдань, зокрема, необхідності посиленого моніторингу підсанкційних осіб, виявлення зв'язків з РФ та пов'язаних з РФ осіб. У статті зазначається про переваги змін в регуляторному полі, що ініційовані Національним банком України (НБУ) та іншими державними органами, запуск Єдиного державного реєстру санкцій як інструменту в комплаєнсу.

Автор звертає увагу, що в сучасних умовах, серед заходів належної перевірки, особливого значення набуває постійний моніторинг ділових відносин та фінансових операцій.

У статті окрему увагу приділено системній проблемі відсутності єдиного підходу до обов'язкової автоматизації процесів фінансового моніторингу для СПФМ, державний нагляд за якими здійснює один і той же суб'єкт державного фінансового моніторингу. Проаналізовано актуальну статистику застосування жорстких штрафних санкцій НБУ до учасників ринку за порушення у цій сфері, що підтверджує критичну потребу у збільшенні фінансових та людських ресурсів для належної розбудови та підтримки ефективної системи ПВК/ФТ в Україні.

Впровадження систем автоматизації та забезпечення належного фінансування стає єдиним можливим шляхом для суб'єктів фінансового моніторингу, щоб уникнути значних фінансових та репутаційних втрат.

In the paper, the author examined key trends and current challenges facing the financial monitoring system in Ukraine. The author determines that the processes of global digitalization and the development of the virtual assets market significantly accelerate the movement of capital, which requires primary financial monitoring entities to immediately adapt and implement the latest technological solutions.

The article analyzes the impact of the full-scale military aggression of the Russian Federation on the activities of primary financial monitoring entities. The emphasis is on expanding their tasks, in particular, the need for enhanced

monitoring of sanctioned persons, identifying ties with the Russian Federation and persons associated with the Russian Federation. The article notes the benefits of changes in the regulatory field initiated by the National Bank of Ukraine (NBU) and other state bodies, the launch of the Unified State Register of Sanctions as key compliance tools.

The author draws attention to the fact that currently such due diligence measures as identification and verification of clients are defined as a basic minimum, which must undoubtedly be performed. The author emphasizes that at the current stage, the focus of attention of financial monitoring specialists in order to prevent and detect suspicious financial transactions and suspicious activities is paid to the monitoring of business relationships and financial transactions. It is the analysis of financial transactions, the identification of indicators of suspicion, the comparison of actual volumes with forecasted ones, the complexity of transactions, the presence of economic content, etc.

The paper pays special attention to the systemic problem of the lack of a unified approach to the mandatory automation of financial monitoring processes for financial institutions, the state supervision of which is carried out by the same state financial monitoring entity. The current statistics on the application of strict penalties by the NBU to market participants for violations in this area are analyzed, which confirms the critical need to increase financial and human resources for the proper development and maintenance of an effective AML/CFT system in Ukraine.

Implementing automation systems and ensuring adequate funding is becoming the only possible way for financial monitoring entities to avoid significant financial and reputational losses.

Ключові слова: *фінансовий моніторинг, управління ризиками легалізації, належна перевірка клієнта, моніторинг ділових відносин, аналіз операцій, індикатори підозрілих операцій, належна система організації фінансового моніторингу, комплаєнс .*

Keywords: *financial monitoring, legalization risk management, customer due diligence, business relationship monitoring, transaction analysis, indicators of suspicious transactions, proper financial monitoring organization system, compliance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сучасного цифрового світу, ери діджиталізації, розвитку цифрових активів, роль і значення фінансового моніторингу є критично важливим інструментом для забезпечення стабільності фінансової системи та є невід'ємною складовою глобальної архітектури протидії відмиванню коштів (AML) і фінансуванню тероризму, оскільки рух активів, їх перетворення, відбувається неймовірно швидко.

Система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення спрямована на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [1] та покликана не тільки боротися зі злочинністю, але й підвищувати довіру міжнародних партнерів та інвесторів, сприяти унеможливленню фінансування економіки країни -агресора. В умовах повномасштабного вторгнення, ефективність цієї системи набуває особливого значення.

Разом з тим, незважаючи на постійне удосконалення законодавчої бази та імплементацію міжнародних стандартів, перед системою фінансового моніторингу та її учасниками постійно з'являються нові системні виклики, частина яких, зумовлена впливом повномасштабного вторгнення. До таких відносимо і високий рівень тіньової економіки, оскільки країна у війні

потребує значного фінансового ресурсу на оборону, постійна адаптація злочинних схем до нових технологій (включаючи віртуальні активи), вивчення та виявлення зв'язків з країною-агресором, посилення заходів аналізу балансу між контролем та забезпеченням безперешкодного функціонування легального бізнесу та ін.

Динамічні зміни, що вимагають постійної актуалізації підходів та поглиблення заходів фінансового моніторингу, зумовлені перебудовою українського фінансового сектору, що спричинено як внутрішніми (регуляторні реформи, діджиталізація), так і зовнішніми факторами (геополітичні ризики, кіберзагрози) та ін. Неспроможність системи адекватно реагувати та враховувати ці тренди може призвести до підриву фінансової стабільності, захисту національних інтересів, погіршення інвестиційного клімату та використання української інфраструктури в протиправних цілях.

Таким чином, виникає об'єктивна потреба в комплексному аналізі сучасних трендів та ключових викликів, що стоять перед національною системою фінансового моніторингу, з метою розробки ефективних стратегій її подальшого зміцнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні є предметом напрацювань багатьох практиків та дослідників, таких як: Н.М. Внукова, О.Ю. Губіна, А.В. Липська, Р.П. Марчук, І.В. Охріменко, Т.І. Стецюк та ін.

Разом з тим, аналіз сучасних трендів та викликів, що постають перед системою фінансового моніторингу, зокрема питання впливу діджиталізації, воєнних ризиків та автоматизації процесів фінансового моніторингу потребують подальшого розкриття.

Більшість досліджень підтверджують, що ефективна система фінансового моніторингу не може зводитися до роботи одного підрозділу чи дотримання мінімальних вимог. Вона вимагає комплексного підходу, достатнього фінансування та використання сучасних технологій для

забезпечення злагодженої роботи структурних підрозділів фінансової установи та взаємодії з державними органами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Необхідність ідентифікації та аналізу ключових трендів, які формують сучасний ландшафт фінансового моніторингу в Україні, зумовлено впливом зовнішніх факторів (зміни міжнародних стандартів, геополітичні ризики), так і впливом внутрішніх особливостей (цифрова трансформація послуг, потреба у підвищенні ефективності державного нагляду). Завдання даного дослідження зумовлено потребою аналізу існуючих викликів та змін, що постають перед учасниками системи фінансового моніторингу. Метою статті є комплексний аналіз поточного стану системи фінансового моніторингу в Україні, ідентифікація ключових трендів та викликів, а також обґрунтування напрямків її подальшого розвитку, розробка практичних рекомендацій для адаптації національної системи фінансового моніторингу до сучасних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації світової економіки та стрімкого технологічного розвитку, забезпечення ефективної системи фінансового моніторингу стає критично важливим елементом національної безпеки та стабільності фінансової системи будь-якої держави. Для України, яка прагне до європейської інтеграції та побудови прозорого й підзвітного фінансового середовища, це питання набуває особливої актуальності.

Незважаючи на значний прогрес, досягнутий Україною в гармонізації свого законодавства з міжнародними стандартами, вітчизняна система фінансового моніторингу наражається на низку системних викликів.

Одним з таких викликів є вплив діджиталізації та віртуальних активів на систему фінансового моніторингу, оскільки сучасний фінансовий ландшафт України зазнає суттєвих трансформацій під впливом глобальних процесів діджиталізації. Ці зміни, з одного боку, сприяють підвищенню ефективності та доступності фінансових послуг, а з іншого — створюють

нові, складніші виклики для системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (далі - ПВК/ФТ).

Швидкість руху коштів в електронному середовищі зростає експоненціально, що вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (далі - СПФМ) впровадження новітніх технологічних рішень.

Особливим трендом є становлення та розвиток **ринку віртуальних активів**. Попри потенційні переваги, анонімність та швидкість транзакцій з віртуальними активами, роблять їх привабливим інструментом для злочинців, які використовують їх для легалізації незаконно отриманих коштів. Це вимагає від системи ПВК/ФТ розробки спеціалізованих інструментів моніторингу та аналізу таких операцій, що є одним із ключових напрямків діджиталізації самого фінмоніторингу.

Для України визначальним і невід'ємним викликом стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, що кардинально змінило пріоритети та посилило роль фінансового моніторингу як інструменту забезпечення національної безпеки. Система ПВК/ФТ стала важливим елементом економічної протидії агресору.

Цей фактор кардинально змінив ландшафт фінансового моніторингу, розширивши завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу та посиливши вимоги до їхньої діяльності. Так, з початку повномасштабного вторгнення перед СПФМ постали нові обов'язки, що виходять за межі стандартної протидії відмиванню коштів. Ключовим напрямком стало виявлення фінансових зв'язків з РФ та посилення роботи по моніторингу підсанкційних осіб. Це вимагає від СПФМ адаптації власних процесів, пошуку нових рішень, зокрема програмних, для проведення оперативних перевірок та виявлення прихованих зв'язків, особливо через складні структури власності іноземних компаній.

У відповідь на виклики воєнного часу було оновлено низку нормативних документів, які регулюють ці питання. Для СПФМ, державним регулятором яких є Національний банк України (далі - НБУ), особливо важливою стало

Положення Про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), що затвердженого Постановою Правління НБУ від 11.05.2023 №65 (далі - Положення 65) [2]. Цей документ посилив вимоги та зобов'язав фінансові установи зобов'язані затвердити внутрішні документи, які визначають чіткий порядок дій щодо реалізації санкційного законодавства, налаштувати внутрішні системи моніторингу таким чином, щоб до проведення фінансових операцій здійснювати їх обов'язкову перевірку за актуальними санкційними списками. Положення 65 посилює відповідальність фінансових установ за дотримання санкційного режиму та вимагає впровадження ефективних внутрішніх систем та процедур для виявлення та блокування операцій, пов'язаних із підсанкційними особами.

Для забезпечення відповідних процесів СПФМ повинні адаптувати вимоги та автоматизувати перевірки. Це критично важливо, оскільки списки підсанкційних осіб та суб'єктів, пов'язаних із санкціями, з початку повномасштабного вторгнення дуже часто оновлюються і розширюються. Позитивним в цьому контексті став запуск Єдиного державного реєстру санкцій [3]. Цей реєстр надає централізовану та актуальну інформацію про фізичних та юридичних осіб, щодо яких застосовані санкції, що значно спрощує та автоматизує процеси перевірок у фінансових установах, містить структуровану інформацію про підсанкційних осіб із зазначенням виду санкцій та дати їх запровадження, що надає СПФМ необхідні дані для формування повідомлень до Спеціально уповноваженого органу у разі повного їх співпадіння.

Необхідність швидкого та ефективного опрацювання великих обсягів даних, зокрема санкційних списків, вимагає від СПФМ використання сучасних технологій. Автоматизація перевірок та впровадження програмних рішень дозволяє мінімізувати людський фактор та забезпечити дотримання всіх регуляторних вимог в умовах підвищеного операційного навантаження.

Таким чином, війна не тільки змінила пріоритети фінансового моніторингу, але й прискорила його технологічну модернізацію та інтеграцію

з державними інформаційними системами для забезпечення національної безпеки.

Сучасна система фінансового моніторингу (ПВК/ФТ) в Україні переживає еволюційний перехід від формального виконання вимог до впровадження комплексного ризик-орієнтованого підходу. Це передбачає суттєву зміну акцентів у роботі СПФМ – від простої фіксації даних до глибокого аналізу поведінки клієнтів та характеру їхніх фінансових операцій. Змінюється саме бачення ролі СПФМ. Якщо раніше ідентифікація та верифікація клієнта вважалися базовим і часто достатнім мінімумом, то тепер вони є лише першим етапом безперервного процесу в якому зростаючу роль наразі має моніторинг ділових відносин та фінансових операцій. Фокус уваги зміщується на виявлення підозрілих та порогових операцій. Це означає не лише відстеження великих сум (від 400 тис. грн), а й аналіз операцій, які можуть бути нетиповими для конкретного клієнта або структуруються таким чином, щоб обійти порогові значення. Ефективне виявлення підозрілих операцій неможливе без широкого використання інформаційних технологій. Тому СПФМ активно працюють над автоматизацією індикаторів підозрілості. Це передбачає застосування програмних рішень для аналізу великих масивів даних та виявлення аномалій, як наприклад, невідповідність обсягів, незвичний спосіб проведення, дроблення та ін.

Відтак, сучасний фінансовий моніторинг в Україні на застосуванні ризик-орієнтованої моделі, що відповідає міжнародним стандартам FATF. (Цей підхід дозволяє більш ефективно використовувати ресурси системи ПВК/ФТ, концентруючи увагу на найбільш високоризикових операціях (див. Табл 1).

Узагальнюючи, можна констатувати, що українська система фінансового моніторингу стає більш гнучкою, аналітичною та технологічною, що дозволяє ефективніше протидіяти складним та замаскованим схемам відмивання коштів в умовах сучасних викликів.

Таблиця 1. Особливості підходів фінансового моніторингу

Критерій	Історичний підхід	Ризик-орієнтований підхід
Основний акцент	Дотримання процедур та фіксація порогових операцій	Виявлення та оцінка реальних ризиків легалізації коштів
Ідентифікація клієнта	Базовий мінімум	Постійний моніторинг ділових відносин
Моніторинг операцій	Вибірковий, за встановленими пороговими значеннями	Безперервний, аналіз нетиповості та підозрілості транзакцій
Автоматизація	Обмежена, здебільшого для звітності	Широке використання систем для виявлення індикаторів, аномалій, проведення перевірок, систематизації інформації, налаштування скорингових сценаріїв аналізу, опрацювання даних.

Джерело: складено автором

Враховуючи досвід зарубіжних банків, пріоритетним у системі фінансового моніторингу також займає комплаєнс-контроль нового типу, що ґрунтується на комплексному підході, що передбачає поруч з організацією управління комплаєнс-ризиками, управління також операційним ризиком і ризиком репутації (іміджу) [4].

Ефективне виконання посилених вимог у сфері фінансового моніторингу, особливо в умовах воєнного стану та діджиталізації, напряду залежить від наявності відповідних ресурсів та автоматизованих систем. Однак на практиці СПФМ стикаються зі значними викликами, пов'язаними з фінансовим та організаційним забезпеченням цих процесів. Виконання всіх законодавчих вимог, включаючи належну перевірку клієнтів, моніторинг операцій та звітування, вимагає залучення значних ресурсів — як фінансових, так і людських. Підрозділи фінансового моніторингу, по суті, є витратними центрами для організації, оскільки їхня діяльність не генерує прямого прибутку, але забезпечує дотримання регуляторних норм та уникнення санкцій.

Нерідко керівництво деяких СПФМ (особливо невеликих установ) не завжди повністю усвідомлює критичне значення та обсяг завдань підрозділу фінмоніторингу, що може призводити до недостатнього фінансування. Ситуація ускладнюється тим, що не всі СПФМ, які, наприклад, перебувають під регулюванням Національного банку України (НБУ), зобов'язані мати системи автоматизації згідно з законодавчими вимогами.

Системна проблема полягає у відсутності єдиного підходу до цього питання. Наприклад, не всі небанківські фінансові установи, які перебувають під регулюванням НБУ (страхові компанії, мікрокредитні організації, ломбарди, лізингові компанії), зобов'язані мати системи автоматизації фінансового моніторингу. Така ситуація дає можливість керівництву не погоджувати фінансування власних розробок або придбання та фінансування дороговартісних ІТ-рішень у зовнішніх розробників. У результаті значна частина роботи виконується вручну, що підвищує ризики помилок, збільшує операційні витрати та знижує ефективність системи ПВК/ФТ в цілому.

Неналежне виконання обов'язків СПФМ через брак ресурсів (як людських так і фінансових) та автоматизації призводить до застосування жорстких заходів впливу з боку регулятора. Національний банк України регулярно застосовує штрафні санкції та інші заходи впливу (наприклад, письмове застереження, тимчасове зупинення ліцензій) до фінансових установ за порушення у сфері ПВК/ФТ. Ці заходи впливу стосуються виключно фінансових установ, а не їхніх клієнтів.

Лише у жовтні 2025 року НБУ застосував заходи впливу до семи банків та чотирьох небанківських фінансових установ за порушення, зокрема, вимог щодо неналежної перевірки клієнтів та відсутності внутрішніх документів з управління ризиками [5].

Наступна таблиця містить вибірку найбільших штрафів, застосованих НБУ до фінансових установ у 2025 році за порушення у сфері фінмоніторингу на основі офіційних даних НБУ (див. Табл.2).

**Таблиця 2. ТОП 5 штрафів НБУ за порушення фінмоніторингу
у 2025 році**

Назва установи	Сума штрафу (грн)	Дата застосування заходів впливу	Тип установи
АТ "НоваПей" (NovaPay)	90 658 967,00	Червень 2025 року	Платіжна установа
АТ "Банк Альянс"	83 500 000,00	Жовтень/Листопад 2025 року	Банк
АТ "МТБ БАНК"	78 200 000,00	Жовтень 2025 року	Банк
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	27 300 000,00	Жовтень 2025 року	Банк
АТ "МІБ"	20 500 000,00	Березень 2025 року	Банк

Джерело: складено за даними [5]

Наведені дані свідчать про системність проблеми та пильну увагу регулятора до дотримання правил фінмоніторингу. Штрафні санкції та репутаційні втрати для установ є прямим наслідком недооцінки важливості фінансування та автоматизації процесів фінансового моніторингу. Серед основних причини накладення штрафів є:

- неналежна організація та проведення первинного фінансового моніторингу
- неналежне виконання обов'язку щодо здійснення належної перевірки клієнтів (Customer Due Diligence)
- порушення вимог застосування ризик-орієнтованого підходу
- відсутність або неналежне оновлення внутрішніх документів з питань ПВК/ФТ.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.
Система фінансового моніторингу в Україні перебуває під впливом потужних трансформаційних процесів, спричинених як глобальними трендами діджиталізації та розвитком віртуальних активів, так і безпрецедентними викликами воєнного стану. Дослідження ключових трендів та викликів дозволило сформулювати низку важливих висновків.

Застосування ризик-орієнтованого підходу вимагає від СПФМ не лише базової ідентифікації клієнтів, але й постійного, поглибленого моніторингу ділових відносин та фінансових операцій, фокусуючись на виявленні нетипових та підозрілих транзакцій.

Військовий стан актуалізував нові пріоритети, зокрема посилений моніторинг підсанкційних осіб та виявлення зв'язків із країною-агресором.

Враховуючи значні суми штрафних санкцій, які накладаються регулятором за порушення у сфері ПВК/ФТ, питання забезпечення достатнього ресурсу на виконання обов'язків СПФМ не повинно викликати сумнівів. Статистика НБУ за 2025 рік демонструє мільйонні штрафи, що підтверджує серйозність наслідків недотримання вимог.

Відтак, для мінімізації ризиків порушень та штрафних санкцій, автоматизація процесів фінансового моніторингу є не просто бажаною, а необхідною умовою ефективної роботи. Забезпечення належної побудови системи фінансового моніторингу (людський та фінансовий ресурс) та використання сучасних ІТ-рішень є ключовими трендами, що визначатимуть стійкість та ефективність української системи ПВК/ФТ у найближчій перспективі, що і стане продовження подальших досліджень.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
2. Про затвердження Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Постанова НБУ від 11.05.202 № 65 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-23>
3. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру санкцій

[Електронний ресурс]. URL: <https://drs.nsd.gov.ua/> (дата звернення: 09.11.2025).

4. Внукова Н. М. Управління ризиками фінансових установ у сфері фінансового моніторингу / Н. М. Внукова // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Економіка. - 2018. - №8. - с. 64-68. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_8_14

5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 09.11.2025).

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), Law of Ukraine “About the prevention and prevention of legalization (diversion) of income gained by evil behavior, the financing of terrorism and the financing of widespread mass poverty”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (Accessed 9 November 2025).

2. National Bank of Ukraine (2023), Resolution “On approval of the Regulations on the implementation of special economic and other restrictive measures (sanctions)”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-23> (Accessed 9 November 2025).

3. The official website of the Unified State Register of Sanctions (2025), available at: <https://drs.nsd.gov.ua/> (Accessed 9 November 2025).

4. Vnukova, N.M. (2018), “Management of the risks of financial institutions in the sphere of financial monitoring”, *Scientific notes of the National University "Ostrozka Academy". Series: Economics*, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nznuoa_2018_8_14 (Accessed 9 November 2025).

5. The official website of the National Bank of Ukraine (2025), available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed 9 November 2025).

Стаття надійшла до редакції 14.11.2025 р.